

O`yin - ma`naviy xulq - atvor maktabi.

G.A. Isoqova

**JVPKQTMOI “Maktabgacha,
boshlang`ich va maxsus ta`lim ”
kafedrası katta o`qituvchilari**

Maktabgacha ta`lim muassasalarida ilg`or pedagogik texnologiyalar asosida mashg`ulotlarni tashkil etish davr talabi. Pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan mashg`ulotlarda tarbiyalanuvchilar oddiy mashg`ulotlarga nisbatan faolroq ishtirok etadi va mashg`ulot samaradorligi oshadi. Mashg`ulotlarni integrallashgan tarzda turli noan`anaviy o`yin usullaridan foydalanib tashkil etilsa yanada samaraliroq bo`ladi.

O`yin bola uchun ermak, quvonch manbaigina emas, uning diqqati, xotirasi, ijodiy tafakkuri va tasavvurini o`stirishga xizmat qiladigan vosita hamdir. Bola hayotida o`yin uning harakatga, ishga, atrofdagi hayot taassurotlarini tushunishga bo`lgan intilishini qondiradigan muhim faoliyat turidir.

Talab darajasida rivojlanayotgan bola ko`p harakat qiladi va ishtiyoq bilan o`ynaydi. O`yinni bolalar hayotini tashkil etishning forma va ko`rinishlaridan biri deb bejizga aytishmaydi. O`yin bola hayotini qiziqarli mazmun bilan to`ldiradi, uning xulq – atvorini shakllantirib boradi.

Ko`p va diqqat bilan o`ynaydigan bolalar kamroq sho`xlik qilishadi, barcha bilan muloqotga kirisha oladigan, tartibli va tashkilotchilik qobiliyatiga ega bo`lib ulg`ayadi. Jozibali o`yin ta`sirida bolaning qanchalik o`zgarib ketishiga bir nazar tashlang-a! Kamgap bola ko`p gapiradigan, odamovi bola dilkash, qo`rs bola xushmuomila bo`lib qoladi. Tinib - tinchimas bola o`yinga berilganda boshqa hollarda bajara olmagan ishlarni o`yin jarayonida osonlik bilan amalga oshiradi.

O`yin jarayonidagi muloqotlar bolalar uchun xulq - atvor normalarining amaliy maktabi bo`lishga erishishimiz kerak.

Bunda ular o`yin harakatlarida nima yaxshi - yu nima yomonligini, vijdonan, adolatli, o`rtoqlarcha ish tutish nima, u qanday ekanligini anglab yetishlariga yordam

beradi. O`yinlarni shunday tashkil etish kerakki, bunda soddalikdan asta sekin murakkablikka o`tish qoidalariga rioya etish kerak.

Vaqt - vaqt bilan o`yin turlarini yangilab turish kerak. O`yin jarayonida bolalarning hamkorlik kabi ijodiy harakatlarini rag`batlantirib borish kerak. O`yinlar bolalarni ham aqliy, ham ma`naviy, ham axloqiy tarbiyasidagi tutgan o`rni benihoya kattadir. Bolalar tafakkurini shakllanishi va rivojlanishini yaxshilash niyatida foydalanish mumkin bo`lgan quyidagi o`yin mashg`ulotlarni tavsiya qilmoqchimiz.

O`yin - “Antonim so`zlar”.

Bu o`yin katta va tayyorlov guruhlarda o`tkazilishi mumkin. O`yin mashg`ulot bolalarning mantiqiy tafakkurini rivojlanishiga samarali yordam beradi degan umiddamiz. O`yin individual, guruh bilan o`tkazilsa ham bo`ladi. O`yin sharti quyidagicha: Tarbiyachi bolaga bir so`zni aytadi, bola esa shu so`zning qarama - qarshi ma`no anglatuvchisini topadi. Masalan: katta - kichik, issiq - sovuq, qorong`i - yorug`, qattiq - yumshoq, uzoq - yaqin, shirin - achchiq ...va hokazolar. Odatda bolalar o`yin boshida bir oz qiynaladilar. Aytilgan so`zga javoban antonim emas, sinonim so`zlar bilan javob beradilar. Ammo o`yinning mohiyatini tushunib olganlaridan so`ng abstrakt tushunchalarni ham osonlik bilan anglaydilar, hamda tezlik bilan javob berishga harakat qiladilar. Masalan: chaqqon - yalqov, ishchan - dangasa, odobli - odobsiz kabilar.

“Ismlashtirish”

Bu o`yin mashg`ulot shu vaqtga qadar rasmi tarzda o`tkazilar edi. Biz sizga rasmsiz variantini tavsiya etmoqchimiz. Bu o`yin ham bolalar mantiqiy tafakkurini rivojlanishiga samarali yordam beradi deb o`ylaymiz. O`yin sharti quyidagicha: tarbiyachi bolaga bir guruhga mansub bo`lgan uchta yoki to`rtta narsa nomini aytiladi. Bola ularning umumiy nomini aytishi kerak. Masalan: Tarbiyachi: ot, qo`y, sigir, buzoq so`zlarini aytsa, bola esa: ot, qo`y, sigir, buzoq - uy hayvonlari deb umumiy nomini aytadi. Tarvuz, qovun, handalak - poliz mahsulotlari, qo`lqop, palto, etik, bo`yinbog` - qishki kiyinlar.

Bolalar faolroq ishtirok eta boshlagach ularga “To`rtinchisi ortiqcha” o`yini taklif etish mumkin. Bu o`yinni ham rasmlarsiz tashkil etishni tavsiya etamiz.

Bolalarga bir guruhga mansub bo`lgan uchta narsa va boshqa guruhga mansub bitta narsa nomi aytiladi. Bolalar ulardan to`rtinchisi ortiqchaligini anglashlari va aytishlari kerak. Sababi so`ralganda bola fikrini asoslab bera olishi kerak. O`yin jarayonida faqat to`rtinchisi emas, bolalarda hosil bo`lgan ko`nikmalarni hisobga olgan holda birinchisi, ikinchisi, uchinchi ortiqcha tarzida ham tashkil etish mumkin. Chunki faqat to`rtinchisi ortiqcha bo`lsa, bola fikrlamay turib, o`zida oldingi o`rtoqlarining javobidan ko`nikma hosil qilib, to`rtinchisi ortiqcha deb qo`ya qoladi. Bu o`yinda bolalarning tafakkuri rivojlanibgina qolmay, shu bilan birga ularning nutqiy faoliyatini rivojlanishiga yordam beradi. O`yin mashg`ulotlar individual tarzda o`tkazilishi bilan birga, guruhda musobaqa tarzida ham tashkil etilishi mumkin. Bunda o`yin mashg`ulotlar juda qiziqarli bo`lib yaxshi samara berdi deb hisoblaymiz.

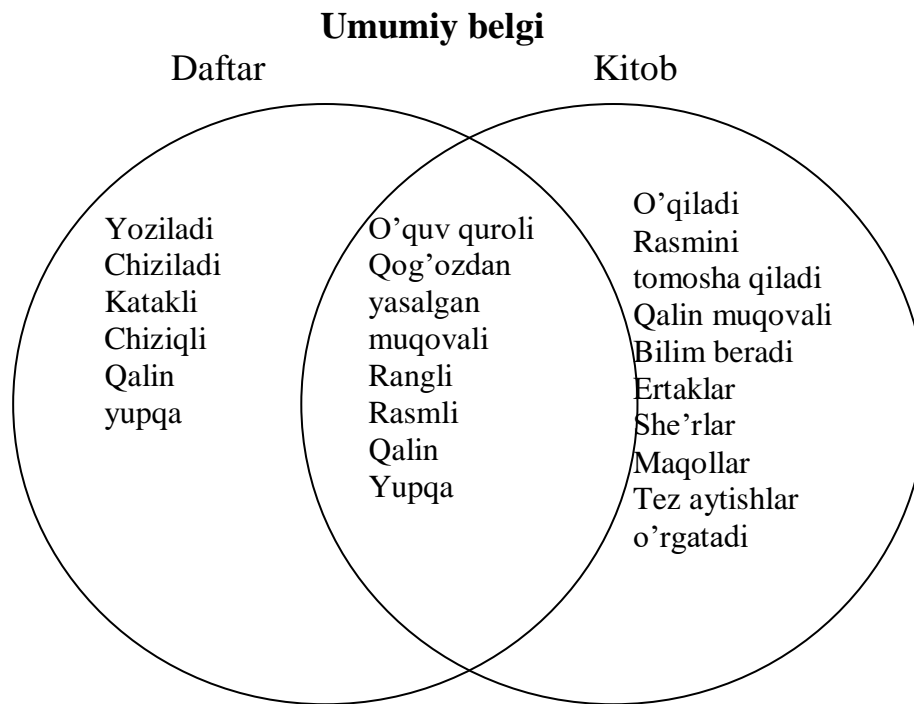
“Avval nima bo`lgan edi?”

Bu o`yin shartiga ko`ra bolalar tarbiyachi tomonidan aytilgan narsaning avval nima bo`lganini aytishlari kerak. Masalan: jo`ja (tuxum), ot (toychoq), kapalak - (qurt) kabilar. Bundan tashqari bittadan ko`p ma`noga ega bo`lgan so`zlardan ham foydalanish mumkin. Masalan: non – un - bug`doy, uy - g`isht - loy, stol - yog`och – daraxt – urug`, ko`ylak – mato – ip – paxta - chigit tarzida.

“Taqqoslash”

Bu o`yin mashg`ulotda bolalarda ikkita bir – biriga o`xshash narsalar beriladi va ularning o`rtasidagi farqlarni topish topshiriladi. Bolalar ularni taqqoslab ko`rishlari va farqini aytishlari kerak. Masalan: daftar bilan kitob. Bu topshiriqni bajarishda “VENN” diogrammasi va “T” sxemasidan foydalanishni tavsiya etamiz.

Daftar	Kitob
yoziladi	o`qiladi
chiziladi	rasmini tomosha qiladi
katakli	qalin muqovali
chiziqli	bilim beradi
qalin	ertaklar
yupqa	she`rlar
	maqollar
	tez aytishlar o`rgatadi

Bolalarning nutqini o`stirishni muhim usullaridan biri o`yin hisoblanib, biz yuqorida tavsiya qiliyotgan noan`anaviy o`yinlar bola tafakkurini, fikrlash qobiliyatini, dunyoqarashini o`stiradi, nutq boyligini oshiradi.